

ZSOM DÓRA

„Tedd szerelmét szívébe, hogy ne tudjon aludni, ne tudjon enni, ne tudjon inni!”

Egy arab szerelmi amulett a thébai nekropoliszból

A Nílus nyugati partján, Luxorral szemben elhelyezkedő thébai nekropolisz óegyiptomi sziklasírjait egészen az utóbbi évekig nyüzsgő élet népesítette be, mivel a 19. század során nincstelen paraszti rétegek vették birtokukba a több helységből álló sírok lakásra is alkalmas teremt.¹ Az idők során a sírok fölé vályogépületeket emeltek: karámokat, lakóházakat, sőt mecseteket építettek, míg végül az egész temetőkörzet egy településszerkezetileg rendezetlen, de különben jól működő faluvá nőtte ki magát. Mivel a település zavarta a nekropoliszban folyó ásatási munkákat, az Egyiptomi Régészeti Hatóság 1945-ben úgy döntött, hogy a házakat lerombolják, a lakókat pedig egy, a közelben felépítendő minta-településre költöztetik át. A lakosság kitelepítése a következő évtizedekben több fázisban folyt, 1998-ra szinte teljessé vált.² Ennek ellenére a temetőkörzetben a mai napig áll néhány vályogház, egyikük éppen a Fábián Zoltán Imre vezette magyar ásatás területén.³

Mivel a thébai nekropolisz egészen a legutóbbi időkig lakott település volt, az ott folytatott ásatások során modern leletek is bőven napvilágra kerülnek. Ezek egy része azért különösen érdekes és értékes, mert bár korukat tekintve hozzánk közel állnak, mégis nehezen hozzáférhetőek nem-muszlim kutatók számára. Természetesen az egyiptomi népi vallásosság egyik igen elterjedt, ugyanakkor gyakran kárhoztatott megnyilvánulásáról van szó, vagyis amulettekről, mágikus szövegekről és tárgyacról. Egyiptomban különösen a parasztság körében a mai napig jelentős szerepet tölt be a mágia, azonban az ortodox vallási vezetők helytelenítése miatt az érintettek gyakran tagadják, titkolják mágikus szokásaikat. Úgy gondolják, a

¹ A kutatást anyagilag az Országos Tudományos Kutatási Alapok (OTKA) pályázatai tették lehetővé, és támogatták az egyiptomi Felsőoktatási Minisztérium és a Tempus Közalapítvány (Magyar Ösztöndíj Bizottság) közösen nyújtott ösztöndíjai is.

² A nekropoliszra épült modern településről és annak felszámolásáról lásd: MITCHELL, T. *Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, Modernity*, London, University of California Press 2002, 184–203.

³ Az ásatási jelentések magyar változatát lásd az *Orpheus Noster* 2009 óta megjelent számaiban. FÁBIÁN Z. I. „A thébai el-Hoha domb déli lejtőjének feltárása Nefermenu TT 184 számú sziklasírjának körzetében – 2009”. *Orpheus Noster* I. évf. 2009/I, 5–32; Uő.: „A thébai el-Hoha domb déli lejtőjének feltárása Nefermenu TT 184 számú sziklasírjának körzetében – 2010” *Orpheus Noster* III. évf. 2011/I. 7–28; Uő.: „Feltárás az el-Hoha domb déli oldalán a TT 184 számú sír (Nefermenu) körzetében – 2013, *Orpheus Noster*, VI. évf. 2014/2. 7–71. Uő.: „Feltárás az el-Hoha domb déli oldalán a TT 184 számú sír (Nefermenu) körzetében – 2014, *Orpheus Noster*, VIII. évf. 2016/2. 7–43. A lelőhely feltárásáról, a kutatás eddigi eredményeit közlő tanulmányok letölthetők: <http://tt184.blogspot.hu>, ill. <http://tt184en.blogspot.hu>, a Publikációk és az Ásatási napló rovatból.

mágia sokak szemében babonaság, sőt hitetlenség, habár ők maguk nem tartják annak. Mágikusnak bélyegzett szokásaikat vallásgyakorlatuk elidegeníthetetlen részének tekintik, ugyanakkor tisztában vannak vele, hogy azokat egyes ortodox irányzatok elítélik, a nyugati látogatók pedig megmosolyogják, de legalábbis értetlenül szemlélik.

A Ḥoḥa dombon, a TT 184 körzetében folytatott ásatáson néhány nyilvánvalóan mágikus eszköz mellett eddig nyolc modern amulettet találtak, ami önmagában is bizonyítja, hogy az óegyiptomi sírokra települt paraszti lakosság számára a mágia milyen jelentőséggel bírt. Ez a cikk ezek közül csak egy amulettnek a részletes leírására szorítkozik, mert az önmagában is annyi mágikus eszközt vonultat fel, amennyi bőven elég ahhoz, hogy az amulett-írás hagyományos technikáit röviden bemutassuk.⁴

Az amulett külső leírása

A Ḥoḥa domb tetején az azóta már lerombolt házak lakói által használt aknasírt megtöltő törmelékből került elő egy piros vászontok, melyet minden irányból gondosan összevarrtak (1. kép). A varrás felfejtése után kiderült, hogy a tok többret hajtott keskeny, hosszú papírlapokat rejt (2. kép). A lapokat úgy hajtogatták össze, hogy nehezen lehessen őket kibontani; sőt két papírcsíkot olyan bonyolult módon hajtottak-fűztek egymásba, hogy az egész egy nehezen megbontható egységet alkotott (3. kép). Ez a hajtogatási mód az amulettek sajátja: a célja az, hogy a hajtások elrejtsek a lapok tartalmát, vagyis a rájuk írt szöveget. Az összehajtott lapok egyikére kívülről egy mágikus jelet, a másikra pedig egy mostanra sajnos olvashatatlaná vált kvadrátot írtak, ezek tehát a lapok felbontása nélkül is láthatóak voltak.

A papírcsíkok óvatos szétbontása és kihajtogatása után előtűnt a rajtuk lévő írás (4–7 kép). Csak a lapok egyik felére írtak: az elsőre eredetileg valószínűleg vörös tintával, melynek színe az idők során sárgásra fakult. A többire fekete tintával írtak, mely mára szürkésre fakult. Az első lapot sima papírra írták, míg a többit vonalazott füzetlapra. Mind a négy lapot nyilvánvalóan ugyanaz a kéz írta. A papírcsíkok hossza szinte azonos, de szélességük eltér. Az első lap (7×34 cm) és a második (6.7×33.5 cm) hasonló méretű, bár az egyik sima, a másik vonalazott füzetlap, és a tinta színe is különböző. A harmadik lap (10.5×33.5 cm) és a negyedik (10.5×33.8 cm) külső jellemzőiket tekintve gyakorlatilag egyforma.

Ezek a részletek jelentőséggel bírnak az amulett tartalmának értelmezésére nézve. A szöveg megfejtése után nyilvánvalóvá vált, hogy a lapok valójában kétféle szöveget tartalmaznak, melyek nem kapcsolódnak egymáshoz magától értetődően. Az első és a második lap szerelmi varázslat, míg a harmadik és negyedik védő funkciójú. A szerelmi varázslat szövege nevesíti, hogy kinek a számára készült, a védelmező

⁴ Az amulett leltári száma 2007.845. Lelőhelye a Ḥoḥa domb tetején a Saff-1 sírtól északra lévő aknasír.

mágikus irat viszont nem tartalmaz semmilyen utalást gazdája személyére. Ezek után felmerül a kérdés, a vörös tok tulajdonképpen egy, vagy két amulettet rejtett? A két, egymástól látszólag független szöveg között már önmagában az a tény is kapcsolatot teremt, hogy egy tokba helyezték, egy ember viselte őket. Továbbá, miután az összes lapot ugyanaz a személy írta, hármat közülük azonos tintával és azonos papírra, valószínűnek látszik, hogy mind a négy lap egy időben, ugyanazon megrendelő számára készült.

Az amuletteket olyan mágiában járatos szakemberek írják, akiket az emberek a mai napig ugyanúgy keresnek fel, mint mások egy orvost vagy egy pszichológust. Se a konzultáció, se a kezelés nem olcsó, ezért elképzelhető, hogy a páciens egyetlen látogatás alkalmával több problémájára is megoldást keres, több gondját-baját is elősorolja. Meg kell jegyezni, hogy az amulett a mágikus kezelésnek csak egyik aspektusa, hiszen a mágikus eljárás számos fizikai és pszichikai elemből tevődik össze. A kezelés előfeltétele az orvosolandó probléma alapos megvitatása, mely során a varázsló praktikus és objektív tanácsokkal látja el a páciens – ezek sokszor felhasználják a modern orvostudomány eredményeit is. A varázsló továbbá megnyugtatja a páciens, önbizalmat és reményt önt bele. Az eljárás során imákat, szent szövegeket, Korán-részleteket, ráolvasásokat recitál. A páciens kezelésnek veti alá, mely különféle anyagok elfogyasztásából, vagy azokkal való érintkezéssel jár (evés, ivás, belélegzés, a test bedörzsölése, lemosása). A varázsló szimbolikus tetteket hajt végre, melyek az elérni kívánt célt valami módon figurálisan ábrázolják. Végül olyan további teendőket ír elő a páciens számára, melyeket otthon kell elvégeznie, a konzultáció után hosszabb időn keresztül. Ezek rendszerint valamely rendszeresen ismétlődő cselekvést kívánnak, melyet meghatározott ideig kell végezni. Az amulett viselése is ebbe a kategóriába tartozik: az amulett tulajdonképpen állandósítja azt a ráolvasást, amit tartalmaz, és egyfajta utókezelésként folyamatosan fejti ki hatását.

A most bemutatott amulett tehát csak egy eleme annak a komplex mágikus eljárásnak, amely eredetileg több fázisból állt. A teljes eljárás rekonstrukciója megkísérelhető a mágikus kézikönyvek és a szakirodalomból ismert párhuzamok alapján. Ez a cikk azonban csak az amulett szövegének értelmezésére vállalkozik: bemutatja az abban szereplő mágikus eszközöket, s felvázolja azok kontextusát és eredetét.

Az amulett tartalmi elemzése, mágikus eszközeinek bemutatása

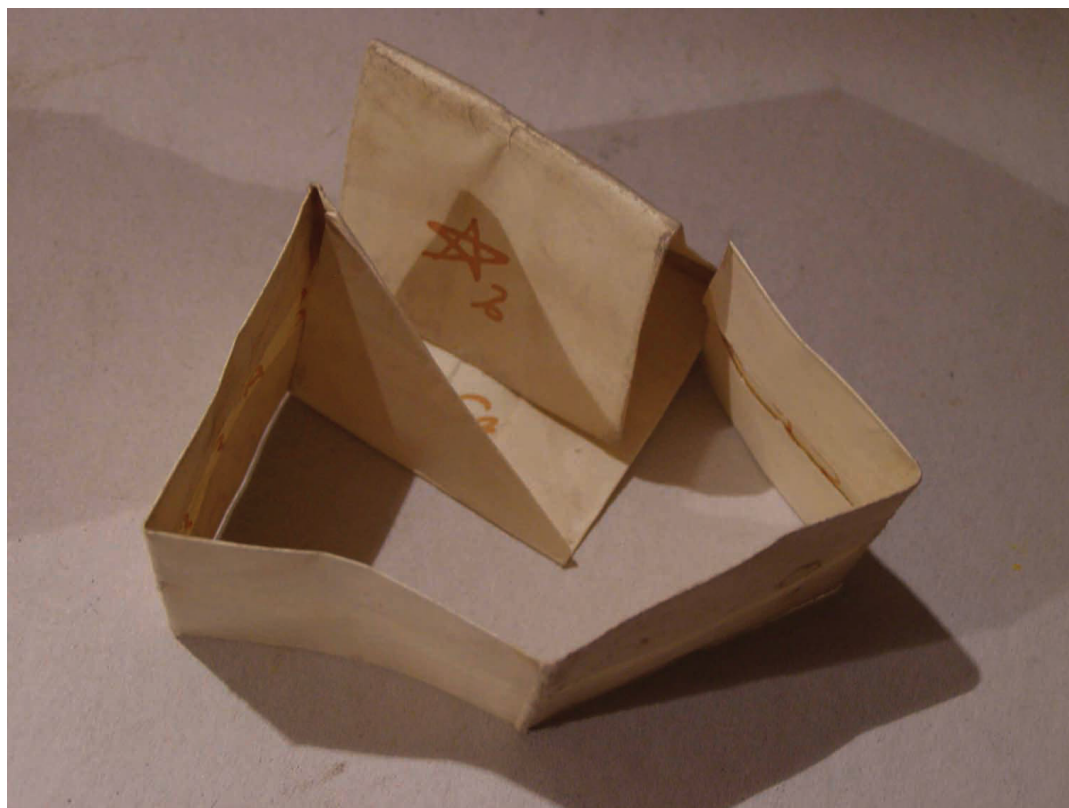
A négy papírcsík számos mágikus eszközt vonultat fel, melyek eredete az ókorra-középkorra nyúlik vissza: 1) írásmód (tinta színe, betűk kötésének hiánya, diakritikus pontok hiánya); 2) a Korán „titokzatos betűi”; 3) olyan Korán-versek idézése, melyeknek általában mágikus hatást tulajdonítanak (Trónvers, őrző-versek, menedékkérő-versek); 4) bizonyos, az amulett céljával egybevágó szavakat tartalmazó Korán-versek egymás mellé állítása, melyek így sajátos jelentést kezdenek hordozni, az eredeti jelentéstől függetlenül; 5) *idmār*, vagyis okkult nevek; 6) héber

1. kép. Az amulett piros vászontokja

2. kép. Az amulett összehajtogatott lapjai. A harmadik és a negyedik lap egymásba van hajtogatva, az első és a második lap külön-külön van összehajtva

3. kép. A lapok kibontása

istennevek; 7) meghatározott számú ismétlések; 8) mágikus kvadrátok; 9) *budūh*: főleg szerelmi mágiában használt varázsszó; 10) álom-megkötő szerelmi ráolvasás; 11) matrilineáris genealógia; 12) ráolvasás záróformulája, a démonok felszólítása a parancs haladéktalan végrehajtására; 13) „Salamon hét pecsétje”, vagyis Isten „legnagyobb neve” mágikus jelekkel leírva.

Mindezek a sajátosságok hosszú múltra tekintenek vissza, melyet megpróbáltam a lehetőségeimhez mérten visszakövetni, ugyanakkor a modern párhuzamok bemutatására is törekedtem. Ezért az amulettet a következő mágikus, vagy mágikus elemeket is tartalmazó könyvekkel vettem össze: 1) *Rasā'il ihwān aš-šafā'*, vagyis az *Őszinteség testvéreinek értekezései*, mely a tizedik században összeállított többkötetes enciklopedikus munka, a világról való tudás tételes összefoglalása (ebben található a mágikus kvadrátok első részletesebb tárgyalása arabul)⁵. 2) *Šams al-ma'ārif (Až ismeretek Napja)*. Az amulett számos fent felsorolt mágikus eszközt megtaláltam ebben a munkában, melynek szerzője Abū l-'Abbās Aḥmad al-Būnī, aki a tizenkettedik században született Algériában, de élete jelentős részét Kairóban töltötte. A *Šams al-ma'ārif* a Būnī korában általánosan elterjedté váló iszlám misztika, a szúfizmus terminusait és bizonyos formai kereteit használja, vagyis a mágikus

⁵ BUSTĀNĪ, B. (ed.), *Rašā'il ihwān aš-šafā'*. Beirut, Dār Šādir é.n. 4 vols.

tartalmat misztikus formába önti.⁶ 3) Modern mágikus kézikönyvek, melyeket az elmúlt ötven év során adtak ki Egyiptomban, és amelyek sok tekintetben a *Šams al-ma'arif*-on alapulnak, amennyiben annak a tisztán praktikus eszközeit a misztikus szövegekörnyezetből kiemelik – a *Šams* mágikus tartalmát a legegyszerűbb felhasználók számára is könnyen kezelhetővé téve. Természetesen a modern mágikus varázskönyvekben sok olyan amulett és ráolvasás is található, ami a *Šams*-ban nem.⁷ 4) A tágabb kitekintés érdekében átnéztem olyan szúfi imakönyveket is, melyek fohászokat, imádságokat, litániákat tartalmaznak, és amelyek ugyan elsősorban misztikus természetűek, de bizonyos mágikus jelleggel is bírnak.⁸

Írásmód: betűkötések és diakritikus pontok hiánya, tinta színe

Az amulett legszembetűnőbb jellegzetessége az, hogy a szöveget különálló betűkkel írták, vagyis az egyes betűket nem kötötték egymáshoz, így a szövegben semmiféle tagolás nincs. Ránézésre nem megállapítható, hol van a szavak, mondatok határa. Ez önmagában is megnehezíti az olvasást, de még nehezebbé teszi az, hogy a betűket (melyek az arab írás sajátosságának megfelelően különben is csak a mássalhangzókat jelölik) nem látták el diakritikus pontokkal, vagyis azokkal a jelekkel, melyek az azonos vagy közel azonos formájú mássalhangzókat megkülönböztetik egymástól.⁹ Így, tekintetbe véve a kézírás bizonytalanságát is, minden egyes jelnek (az alif kivételével) átlagosan három-négy kiolvasási lehetősége van – esetenként több is. Ez, a tagolás hiányával súlyosbítva olyan nehezzé teszi az amulett olvasását, hogy a művelt, arab anyanyelvű, de az ilyen szövegekben járatlan olvasók se tudják azt könnyen megfejteni.

Az amuletteket gyakran írják különálló betűkkel, néha a varázskönyv eleve tartalmazza is azt az utasítást, hogy a szöveget ilyen módon kell leírni.¹⁰ A különálló betűk használatát többféleképpen is indokolják: a kézenfekvő ok mellett (nehezebb legyen elolvasni) meg kell említeni azt is, hogy az arab mágia szerint minden egyes

⁶ Két különböző szövegkiadást használtam, egy népszerűt: Aḥmad ibn 'Alī al-Būnī, *Šams al-ma'arif al-kubrā*. Beirut: al-Maktaba al-Ša'abiyya. 1985. A szöveg kritikai kiadását, bevezető tanulmánnyal és az első rész spanyol fordításával lásd CORDERO, J. C. *El Kitāb Šams al-Ma'arif al-Kubrā (al-šux' al-awwal) de Aḥmad b. 'Alī al-Būnī: Sufismo y ciencias ocultas*. Salamanca, Universidad de Salamanca. 2009. PhD disszertáció.

⁷ A következő modern mágikus kézikönyveket használtam: NAŠŠĀR, M. *Kitāb ġawbar al-kušūfī sirr al-ḥurūf*. 2 vols. Cairo: Maktabat al-Ġumhūriyya al-'Arabiyya, é. n.; MARZŪQ, A. *al-Ġawābir al-lammā'a fī istiḥdār mulūk al-ġinn*. h. n. Maktabat al-ḥāġġ 'Abd as-Salām. é. n.; ZINGĪ, S. *as-Sirr ar-rabbānī fī 'ulūm ar-rūḥānī*. Cairo, Maktabat Muḥammad 'Alī wa-awlādihi. é. n.

⁸ A következő szúfi munkákat használtam: RĀDĪ, S. *Qānūn tariqat as-sāda al-ḥamīdiyya aš-šādbiliyya*. Cairo, al-Qāhira al-ḥadīṭa li-ṭ-ṭibā'a, é. n.; sz. n. *al-Maġmū'a an-nādīra li-ṭ-tariqa aš-šādbiliyya*. Cairo, Maktabat al-Faġr al-Ġadīd, é. n.

⁹ Az arab ábécé 28 betűjéből 14-et a betűk fölé vagy alá írt pontok különböztetnek meg azonos alakú párjaiktól.

¹⁰ Például NAŠŠĀR, M. *Kitāb ġawbar al-kušūfī sirr al-ḥurūf*. 1:130.

betűnek van egy démonja, amit a betűvel elő lehet hívni. A különálló betűk legteljesebb formájukban jelennek meg, nem a kötésben lévő betűk részleges módján. Az arab írás ugyanis folyóírás, melyben a betűk kötésben állnak, és a teljes formájuknak csak egy kisebb részletét tartalmazzák. A betűkötések hiánya kizárólag a mágikus szövegek sajátja. A különálló, kötésben nem lévő betűk minden elemüket tartalmazzák, következésképp minden egyes démon teljes erejét hordozzák. Így a betűk formája a betűk démonjainak erejét hozzáadja a szavak értelméhez, és megsokszorozza azt a mágikus erőt, amit a szavak értelme hordoz.¹¹ Meg kell jegyezni, hogy mindez nemcsak az ortográfia, de a kiejtés tekintetében is igaz. Egyes mágikus receptekben olyan utasítások találhatók, melyek egyértelművé teszik, hogy a ráolvasást nem összefüggő szöveggént, hanem betűről betűre kell kimondani, vagyis a betű hangalakja helyett annak nevét kiejtve.¹²

A vörös tinta használata is jellegzetes mágikus vonás. Az arab kalligráfusok és írnokok elsősorban a fekete és a vörös színeket variálják, legtöbbször ezt a két színt használják, mégpedig úgy, hogy alapvetően feketével írnak, de vörössel emelik ki a címeteket, alcímeteket, fontos szavakat. A mágiában azért elterjedt a vörös tinta használata (az egész szövegben, vagy hosszú szövegrészekben, tehát nem kiemelés céljából), mert a vörös a vért és annak mágikus funkcióit idézi.

A Korán „titokzatos betűi”

Az amulett lapjait négyzet alakúra hajtogatták, és az összehajtogatott lapok közül kettőre kívülről mágikus jeleket írtak. Az egyik lapra egy 5x5-ös kvadrátot, ami azonban sajnos annyira elmosódott, hogy olvashatatlanná vált; másik lapra pedig egy ötágú csillagot és a „*hā-mīm*” betűket. Ezek a Korán ún. „titokzatos betűi” közül valók, vagyis azon betűk csoportjából, melyek egyes koránfejezetek előtt állnak, és melyek funkciójáról nincs egyetértés se a muszlim vallástudósok, se a nyugati kutatók között.¹³ Ezek a betűcsoportok érthetetlen szavakat adnak ki, és

¹¹ CANAAN, T. „The Decipherment of Arabic Talismans.” In: SAVAGE-SMITH, E. (ed.), *Magic and Divination in Early Islam*. Aldershot, Ashgate 2004, 152–153. Canaan szerint a betűket azért írják diakritikus pontok nélkül, mert ez az arab írás korai formája, és ősisége folytán nagyobb erőt tulajdonítanak neki. Másrészt egy egyiptomi születésű folklorista állítása szerint azért használják a betűk különálló formáját, mert így az íráskép jobban hasonlít a hieroglifákra; e magyarázat szerint szintén az írás archaikussága hordozna különleges erőt. (Saber el-Adly szóbeli közlése.) Ez az álláspont azonban vitatható, hiszen a betűkötés nélküli mágikus szövegek az egész arab világban elterjedtek, nemcsak Egyiptomban.

¹² Lásd pl. a D 779 számú 16. századi arab kéziratot (Šihāb ad-dīn Aḥmad ibn ‘Abd al-Laṭīf aš-Šarḡī az-Zabīdī al-Ḥanafī (d. 893/1488): *Kitāb al-fawā’id fī ṣ-ṣalāt wa-l-‘awā’id*) a San Lorenzo de El Escorial gyűjteményében, mely egyik utasítása szerint két egyenként ötbetűs varázsszót úgy kell kimondani, hogy közben az ember egyenként behajlítja előbb az egyik, majd a másik keze ujjait (fol. 18a). Ugyanezek a varázsszavak néhány oldallal később, egy másik ráolvasásban különálló betűkkel találhatók (fol. 24a).

¹³ A Korán titokzatos betűiről lásd WELCH, A. T. „The Mysterious Letters.” In: *Encyclopaedia of Islam*. Leiden, Brill. 1986. vol. 5. 412–414, és az ott idézett kimerítő bibliográfiát (428–429).

következésképpen a misztikában és a mágiában is fontos szerepet játszanak. Egyes szúfi litániák szövegében nyelvi elemzéssel kimutatható, hogy az összeolvasott „titokzatos betűket” tulajdonnevekként kezelik, vagyis az imádságok szövegében sokszor olyan pozícióban állnak, amelyben általában tulajdonnevek, pontosabban istennevek állnának. Az ortodox vallási vezetők, de még a mai szúfi rendek szabálykönyvei is tiltják, hogy az Istent érthetetlen nevekkal illessék, ezért valószínűleg a szúfi vallási tekintélyek nem ismernék el azt, hogy az imádságaikban gyakran megtalálható *hm*, *kby's*, *hm'sq* és hasonló betűcsoportok Isten nevei volnának.¹⁴ A mondat szerkezetek vizsgálata mégis erre enged következtetni. A betűcsoportok sokszor olyan pozícióban állnak, amiben általában Isten valamely attribútuma volna: „*bi-sm Allāh kby's bi-sm Allāh hm'sq*” (*kby's* Isten nevében, *hm'sq* Isten nevében),¹⁵ ami hasonló a „*bi-sm Allāh al-Rahmān al-Rahīm*” („a könyörületes és irgalmas Isten nevében”) formulához. Más helyeken az Allah névvel párhuzamosak: „*bi-sm Allah samawtu, wa-bi-kby's kufaytu [sic], wa-hm'sq humaytu [sic]*” („Felmagasztosultam Allah neve által, kielégülést nyertem *kby's* által, védelmet élveztem *hm'sq* által.”).¹⁶ A betűcsoportok vocativusban is állhatnak: „*kby's iğfir lī*” („*kby's* bocsáss meg nekem!”)¹⁷ vö. „*rabbanā, iğfir lī*” („Urunk, bocsáss meg nekem!”).¹⁸ Máskor azonban semmiféle grammatikai funkciójuk sem határozható meg a mondatban, ilyenkor kizárólag mágikus szerepük van. A *hm* betűk különösen gyakran fordulnak elő a szúfi imádságokban így, a mondat szerkezettől függetlenül; és az is előfordul, hogy az imában a *hm* betűkapcsolat hétszer ismétlődik, ami szintén mágikus szerepére utal. Például: „Ó Győzelmes, győzd le, aki mesterkedik ellenem gonoszsággal, bilincselj meg lesújtó kezét! *hm hm hm hm hm hm hm* Védj meg minket *hm'sq* jogán attól, amitől félünk!”¹⁹ A *hm* betűkapcsolatot az imák szövegében gyakran követi a *HMY* („védelmezni” jelentésű) ige gyök valamilyen képzett alakja, amiből arra lehet következtetni, hogy a titokzatos betűk közül ezt a betűkapcsolatot (vagy nevet) Isten védelmező képességével hozzák elsősorban kapcsolatba.²⁰ Tekintettel arra, hogy az ásatáson talált amulett két fő célt szolgál, 1) szerelem felkeltését; 2) védelmezést, azt gondolom, hogy az összehajtogatott papírra írt „titokzatos betűk” az amulett tartalmával összefüggően védő szerepet töltenek be. Meg kell jegyezni azonban, hogy a *hm* betűket a szerelmi varázslatot rejtő papírcsík külső felére írták, nem a védő amulettre. Ez a tény azt a feltevést valószínűsíti, hogy a négy papírcsíkot valóban egyszerre írták, hajtogatták össze ill. egymásba, s varrták a tokba, és az összes szöveget egyetlen amulettnek tekintették. Ezért nem volt jelentősége annak, hogy a betűket pontosan melyik összehajtogatott papírlap külsejére írták.

¹⁴ RĀDĪ, S. *Qānūn tariqat as-sāda al-hāmidīyya aš-šādbilīyya*. 8, 28.

¹⁵ *al-Mağmū'a an-nādīra li-t-tariqa aš-šādbilīyya*. 90. *Ibid.* 90.

¹⁶ *Ibid.* 87.

¹⁷ *Ibid.* 105.

¹⁸ *Ibid.* 84.

¹⁹ *Ibid.* 5. Hasonló példa hétszeri ismétléssel: *ibid.* 141.

²⁰ *Ibid.* 105, 108, 134, stb.

Az amulett szövegének fordítása és értelmezése

Az amulett külsőségeinek ismertetése után most áttérek a tartalmára. Az egyes lapok fordítása után a szövegben található jellegzetes mágikus elemeket értelmezem röviden.

Első lap

[1] Az irgalmas és könyörületes Isten nevében. [2] Tőle kérünk segítséget. [3] Üdvözítse Isten [4] urunkat, Mohamedet, [5] családját és társait, és adjon nekik békét! [6] Hirdesd ki az embereknek a zarándoklatot, [7] és eljönnek hozzád gyalog, [8] és mindenféle sovány tevén (*dāmir*) [9] minden mély résből (Korán 22:27²¹), rés, rés, [10] rés, rés, rés, rés [11] Ha elköltenél mindent, [12] ami csak van a Földön, akkor se tudnád egyesíteni [13] a szíveiket; de Isten [14] egyesítette őket, mert ő hatalmas [15] és bölcs. (Korán 8:63) Ó Istenem! Egyesítsd [16] 'Adīla-t, a másodfeleség lányát [17] és Ismā'īl *ibn* [18] *amat Allāh bint Hawā-t* (Ismā'īl-t, Isten szolgálólányának fiát, Éva unokáját!) [19] Meghagyom nektek, szolgálói és [20] szellemei ennek a nemes koránversnek, [21] hogy kötődést, szerelmet és [22] szeretetet élesszetek 'Adīla, a másodfeleség lánya iránt, [23] annak jogán, aki viseli ezt a [24] magasztos és mély koránverset, [25] meghagyom nektek! Vonzzad [26] és fordítsd Ismā'īl *ibn* [27] *amat Allāh bint Hawā-t* [28] szerelemmel és vonzalommal és kötődéssel [29] 'Adīla-hoz! Ismā'īl²² *ibn* [30] *amat Allāh Hawā-t* szerelemmel [31] 'Adīla-hoz, a másodfeleség lányához! Gyorsan! (*al-wahā*) [32] Sietve! (*al-aḡal*) Azonnal! (*as-sā'a*)! Engedelmeskedjete! [33] Áldjon meg titeket az Isten!

Magyarázat

„Sovány teve” (*dāmir*)

A *dāmir* szó mágikus asszociációkat kelt, mivel a szó igei gyökének jelentése „elrejtteni, eltitkolni”, és a gyökből képzett *idmār* (rejtett névvel nevezés) szó a mágikus kézikönyvek gyakran használt *terminus technicus*; olyan szöveget jelölnek vele, ami „rejtett”, vagyis érthetetlen, titkos mágikus nevet tartalmaz. Az *idmār* szövegét különböző mágikus eljárások (füstölő égetése stb.) keretében különböző anyagokra (gyertya, papír, emberi test, stb.) írják fel, majd elmondják a megfelelő ráolvasást. Egyetlen *idmār* szöveggel különböző varázslatokat lehet végrehajtani, vagyis a felhasználás módja (a ráolvasás, az *idmār* szövegének hordozóanyaga) változik, de az *idmār* azonos. Tehát az *idmār* szövege (a rejtett, titkos nevek) hordozzák a tulajdonképpeni mágikus erőt, amit a különféle eljárásokkal különböző célokra lehet

²¹ Az összes Korán-idézet a szerző fordítása.

²² *Sic.* Az amulett készítője belezavarodott a nevekbe ('Adīla anyjának a nevét kellett volna írnia), és eltevesztette a helyesírását is.

felhasználni. Az *idmār* kötődhet a Korán szövegéhez, vagyis egy-egy koránszakasz-
nak is lehet *idmār*-ja, ilyenkor a szent szöveget egészítik ki mágikus nevekkel.²³

„Minden mély résből, rés, rés, rés, rés, rés, rés, rés” (*min kull faḡḡ faḡḡ faḡḡ faḡḡ faḡḡ faḡḡ faḡḡ*
‘amīq)

A *faḡḡ* jelentése hasadék, szakadék, szurdok, szoros. A Koránban a *faḡḡ* szó csak egy-
szer szerepel, de az amulett szövegében hétszer ismétlődik. A hét mágikus szám, a
hétszeri ismétlés azt valószínűsíti, hogy a szónak különleges erőt tulajdonítanak.
Következésképp a *faḡḡ* itt mágikus névként értendő. Ezt a feltételezést erősíti, hogy
a koránszakaszban közvetlen előtte áll a *dāmir* szó, ami itt *idmār* (rejtett névvel ne-
vezés) jelentésben is értelmezhető. A repedésekből előbújó démonokkal kapcsolat-
ban lásd alább az amulett második lapjának magyarázatát.

‘Adīla bint ad-ḏurra („*‘Adīla, a másodfeleség lánya*”), *Ismā‘il ibn amat Allāh bint Ḥawā*
(„*Ismā‘il Isten szolgálólányának fia, Ḥawā [Éva] unokája*”)

A mágikus eljárás szükséges eleme a résztvevők megnevezése. A muszlim névadási
hagyomány patrilineáris, vagyis az apa nevével jelöli egy személy leszármazását: a
mágikus eljárásokban azonban mindig az anya nevét kell megadni. Amennyiben az
anya neve ismeretlen, a Ḥawā (Éva) nevet használják.²⁴ Ez az amulett különleges ab-
ból a szempontból, hogy mindkét megnevezett fél anyjának a neve helyettesítő név.
‘Adīla bint ad-ḏurra jelentése *‘Adīla, a másodfeleség lánya*. A másodfeleség szó nega-
tív asszociációkat kelt, a *ḏurra* szó a *ḌRR* ige gyökéből származik, melynek jelentése
ártani, kárt okozni. A „másodfeleség lánya” név sértő, de éppen ezért védő funkci-
ója van. Az egyiptomi népi hiedelmeket feldolgozó szakirodalom említi, hogy szo-
kás sértő, vagy taszító néven nevezni elsősorban gyerekeket azért, hogy a „gonosz
szemtől”, az ártó erőktől megvédjék őket.²⁵ A férfi, *Ismā‘il ibn amat Allāh bint Ḥawā*
neve anyja és nagymamája neve helyett is helyettesítő nevet használ, az anyját Isten
szolgálólánya (rabszolganője) elnevezéssel jelöli, az anyja felmenőjét pedig *Ḥawā*-
nak, vagyis Évának nevezi, ahogyan azt ismeretlen anya esetében szokás. Meglepő,
hogy a szöveg nem tartalmaz pontos neveket, hiszen azokban a közösségekben,

²³ Például Naṣṣār, M. *Kitāb ḡawbar al-kušūf fi sirr al-ḥurūf*. 2:130: *idmār al-fātiḥa*, ami mágikus nevek se-
gítségével a Korán első fejezete, a *fātiḥa* „szolgáit” hajtja a ráolvasás recitálójának uralma alá, azáltal,
hogy a *fātiḥā*-ban szereplő istenneveket többek között héber istennevekkel egészíti ki.

²⁴ MARZŪQ, A. *al-Ġawābir al-lammā‘a fī istiḥdār mulūk al-ġinn*. 5–6. A szerző az előszóban leírja, milyen
elengedhetetlen feltételei vannak a mágia gyakorlásának. Ezek között említi, hogy az eljárás alá vont
személyt lehetőleg valamilyen módon ábrázolni kell, de ezt helyettesítheti az illető megnevezése,
mégpedig a saját és az anyja nevével, vagy az „Éva” helyettesítő névvel.

²⁵ Erről a szokásról Saber al-‘Adlī-től, egyiptomi folkloristától, valamint Fodor Sándortól is hallottam.
Lane említi, hogy az egyiptomi gyerekeket gyakran szándékosan mosdatlanul, piszkos ruhában járta-
ták, hogy ezzel védelmezzék őket az „ártó szem” ellen. Vö. LANE, E. W. *An Account of the Manners and*
Customs of the Modern Egyptians. Cairo, The American University in Cairo, 2003 (Az 1860-os ötödik
kiadás reprintje.) 56–57. A sajátos névadási szokásról iraki kontextusban lásd THESIGER, W. *The Marsh*
Arabs. Harmondsworth, Penguin Books 2008, 45.

melyek családi és törzsi leszármazás alapján szerveződnek, a kiterjedt család genealógiájának memorizálása a törzsi hagyomány részét képezi, és a törzsi identitás fontos eleme. Az ásatáson dolgozó idősebb egyiptomi munkások nagy lelkesedéssel igyekeztek azonosítani az amulettten említett párt, és végül arra jutottak, hogy Ismā'īl az ásatási területen még jelenleg is álló házban egykor lakó Bogdādī család északnyugati szomszédja volt mintegy ötven évvel korábban. Állítólag híres volt kezügységéről, és két területen tűnt ki tehetségével: vályogtégla-vetésben és a turistáknak szánt szuvenírek készítésében, melyek gyakran ógyiptomi motívumokat használtak fel.²⁶ Néhány munkás váltig állította, hogy Ismā'īl feleségét 'Adīlának hívták, mások azonban erre nem emlékeztek. Tekintetbe véve, hogy az udvarias társalgás normáinak megfelelően az egyiptomiak vonakodnának csalódást okozni beszélgetőpartnerüknek azzal, hogy valamely kérdést megválaszolatlanul hagynának (még akkor is, ha valójában fogalmuk sincs a válaszról), ezeknek a kijelentéseknek csak bizonyos fenntartásokkal szabad hitelt adni.

„Gyorsan! Sietve! Azonnal!” (*al-wahā al-'aḡal as-sā'a*)

A ráolvasások szokásos záróformulája, az egyes szavak után gyakran azt is feltűntetik, hogy hányszor kell azokat elismételni. Már a *Šams al-ma'ārif*-ben is megtalálható, bár ott viszonylag ritkán fordul elő.²⁷ A modern varázskönyvekben szintén minden ráolvasást ez a formula zár.²⁸

Második lap

[1] Az irgalmas és könyörületes Isten nevében. [2] Tőle kérünk segítséget. [3] Üdvözítse Isten urunkat, [4] Mohamedet, családját és társait, [5] és adjon nekik békét! Isten – nincs más Isten [6] csak ő, az élő, a létező; [7] nem fogja el szendergés, se álom; [8] övé ami az égben [9] és ami a földön van; kicsoda [10] tudna közbenjárni öelőtte, hacsak nem az engedélyével? [11] Tudja, hogy mi van előttük [12] és mi van mögöttük, de ők [13] nem fognak fel semmit az ő tudásából, hacsak nem... (Korán 2:255, a mondat vége hiányzik) [14] Úgy szeretik őket, mint amilyen Isten iránti szerelmük; [15] de akik hisznek, erősebbek az Isten iránti szerelemben... (Korán 2:165 a mondat eleje és vége hiányzik) [17] Tedd 'Adīlaszerelmét [18] Ismā'īl ibn Ḥawā szívébe [19] hogyan tudjon aludni,

²⁶ Talán érdemes itt megjegyezni, hogy az aknasírban, ahonnan az amulett előkerült, nagy mennyiségű, gondosan kivágott festett relief fragmentum is előkerült, melyeket nyilvánvalóan a környező sírokból vágtak ki azzal a céllal, hogy a műkincskereskedelemben értékesítsék. A kevésbé sikerült darabokat bedobálták az aknasírba, melyet a szomszédos házak szeméttárolóként használtak. Az európai turisták igényeit kiszolgáló, a nekropolisz lakói széles körben foglalkoztak műkincskereskedelemmel is.

²⁷ CORDERO 2009, 149. Vö. Būnī, *Šams al-ma'ārif*. 87.

²⁸ Lásd például szinte az összes ráolvasást a következő gyűjteményben: ZINĠĪ, S. *as-Sirr ar-rabbānī fī 'ulūm ar-rūḥānī*.

[20] és ne tudjon enni [21] és ne tudjon inni [22] és ne tudjon aludni, és ne él-
vezzen alvást [23] *dhū budūh budūh* [24] *budūh budūh* [25] *Adonáj Cevaot Él*
[26] *Saddáj*

Magyarázat

„...nem fogja el szendergés, se álom...”

Az amulett olyan koránszakaszokat tartalmaz, melyek az alvással ill. a szerelemmel kapcsolatosak. A szakaszok kontextusukból kiragadva állnak, jelentőségüket nem az eredeti szövegekörnyezetük adja, hanem azok a szavak, melyek szerepelnek bennük. A „nincs más Isten, csak ő” kezdetű szakasz az ún. Trónvers (Korán 2:255), a Korán legismertebb versei közé tartozik. A Trónvers Isten mindenhatóságát fogalmazza meg, benne a „nem fogja el szendergés, se álom” kitétel természetesen pozitív értelmű. A vers mágikus felhasználása során azonban a szöveg kontextus-függő jelentése érdektelenné válik, kizárólag a felhasználás során nyert értelme fontos. Így a Trónvers gyakorlatilag átokformulává válik, és az álom elűzésére használható. A másik koránversnek (2:165) az elejét és a végét is elhagyta az amulett írója, hiszen itt se a szöveg eredeti jelentése volt fontos, hanem azoknak a részeknek az idézése, melyek a „szerelem, szeretni” szavakat tartalmazzák.²⁹ A két vers egymás mellé állítása sajátos összefüggést teremt közöttük: az ne tudjon aludni, aki szerelmes; sőt: legyen szerelmes annyira, hogy ne tudjon aludni.

A szerelem felkeltését és az álom „megkötését” (elűzését) egyszerre szolgáló ráolvasások gyakran előfordulnak a mágikus kézikönyvekben. Néhányukban a hasadékokból, a fal réseiből előbújó szellemek és démonok űzik el az álmot: „Gyűjtsd lángra, égesd, izgasd és vonzzad ezt-és-ezt ... hogy ne aludjon ez-és-ez iránti szerelme miatt ... jöjjön elő mind a hetvenkét dzsinn és a háromszáz-hetvenhét sátán a falak repedéseiből, a karjuk rostkötél, az ujjaik vashorgok (*haṭātīf*): ragadják meg (*yaḥtīfū*) ennek-és-ennek a szívét szívdobogással, nyugtalansággal, remegéssel, hogy ne tudjon aludni se éjjel, se nappal, és csak a szerelemre gondoljon...”³⁰ A falak repedései (*šaqq*, tsz.: *šūqūq*) emlékeztetnek az amulett hétszer ismételt „hasadék, rés” (*fağğ*) szavára: „eljönnek hozzád ... minden mély résből, rés, rés, rés, rés, rés, rés”, ami után a „szerelem” szót többször tartalmazó koránvers következik, majd a ráolvasás maga. A varázskönyvből idézett ráolvasás fényében az amulettet úgy értelmezhetjük, hogy a koránversek és egy mágikus név (*fağğ*) hétszeri ismétlése által felidézett szellemek a résekből előjőve szerelmet gerjesztenek és elűzik az álmot.

²⁹ Ezt a koránverset gyakran idézik szerelmi amulettekben, lásd pl.: *K. ġawbar al-kušūf* I:130, ahol az instrukciók szerint a koránidézetet betűkötések nélkül kell leírni, vö. továbbá *ibid.*: I: 113.

³⁰ *K. ġawbar al-kušūf* I:145. További álműző szerelmi amulett leírása található pl. *ibid.* I:118, ill. ZINĠĪ, *S. as-Sirr ar-rabbānī fī ‘ulūm ar-rūḥānī*. 26–27

budūh (BDWH)

Régi és gyakran használt mágikus szó. Kétféle arab ábécé létezik: a közismert, például szótárakban használt *alifbā'*, amely a hasonló formájú betűket csoportosítja egymás mellé; valamint az ősi *abğad*, mely a föníciai ábécé jeleinek sorrendjét követi, és következésképp egyezik a héber ábécé betűinek sorrendjével és számértékével. Az *abğad* első nyolc betűje és azok számértéke a következő: ā=1, b=2, ġ=3, d=4, h=5, w=6, z=7, ħ=8. A BDWH (szokásos kiolvasása: *budūh*) betűk számértéke a páros számok sorát adja (b=2, d=4, w=6, ħ=8), és általában szerencsét hozó amulettnek tekintik, szemben az 'ĠHZT betűket tartalmazó mágikus szóval, melyben a betűk számértéke páratlan számok sora, és szerencsétlenséget idéz elő.³¹ A BDWH betűket gyakran mágikus kvadrátban kombinálják. (A mágikus kvadrátok általános és részletes tárgyalását lásd az amulett harmadik lapjának magyarázatánál.) A legegyszerűbb kvadrátban, mely már a 13. századi Šams al-ma'ārif-ban is megtalálható, a BDWH betűk sorrendjét egy 4x4-es négyzetben cserélgetik úgy, hogy a betűk számértéke minden irányból összeadva azonos összeget adjon ki:

ح	و	د	ب
د	ب	ح	و
ب	د	و	ح
و	ح	ب	د

H	W	D	B
D	B	H	W
B	D	W	H
W	H	B	D

A *Šams al-ma'ārif* a fenti kvadrát több felhasználási módját is ismerteti, például: „Ha azt akarod, hogy a teremtmények elfogadjanak minden dologban ... készíts egy ezüst talizmánt, és írd rá a „b” betűt, meg a *budūh* szót ... és hordjad, mert teljes elfogadást hoz.” (p. 401) Ezután közli a pontos használati utasítást: mennyi időn keresztül (40 nap), milyen gyakorlatokat kell végezni, milyen ráolvasást kell ismételni és hányszor, hogyan kell füstölőszert égetni, milyen angyalt ill. démont lehet vele előhívni, mi a hozzá kötődő *idmār* (rejtett, titkos szavak sora). A *Šams* a 4x4-es mágikus kvadrát képi ábrázolását is mellékeli. A könyv egy másik fejezete, mely különféle kvadrátokat ismertet, így kezdődik: „Ezek közé tartozik ez a négy betű: b, d, w, ħ ... ha házasodni akarsz vagy megkérni egy nő kezét, és már küldtél hozzá valakit, hogy kérje meg a számodra, és nem fogadták el, akkor fogj egy fehér galambot, és írd le a *budūh* szót egy kvadrátba, ahogy korábban már elmagyaráztam, meg a ráolvasást, és kösd a galamb szárnya alá. Aztán küldd el megint a követedet, hogy vigye el a galambot, és amikor megáll a ház ajtajában és kiált a ház népének, en-

³¹ Meg kell jegyezni, hogy a páros számértékű betűket *hurūf al-basī*-nak nevezik (az elengedtség betűi), szemben a páratlan számértékű betűkkel, melyek neve *hurūf al-qabā* (a szorongás betűi). (Vö. CANAAN 2004, 161) A *basī-qabā* ellentétpár a szúfi misztika alapfogalma. Az ember az Isten felé vezető misztikus úton az Isten iránti szerelmi vágyódásában a földi szerelemhez hasonlóan állandóan a szorongás, izgalom, feszültség, ill. az ellazulás, elengedtség, megnyugvás állapota között hanyódik.

gedje el a galambot. Mindig, amikor csak a galamb repül, a nő szerelemre lobban.” (p. 526) Ez a leírás is tartalmazza a kvadrát elkészítésének pontos instrukcióit, még részletesebben, mint a korábbi szöveg, és a kvadrát rajzát is.

A BDWH betűk két szekvenciára oszthatóak (HB és WD), és két rokonértelmű szót adnak ki: *ḥubb* (szerelem) és *wadd* (szeretet). Ennek köszönhető az, hogy a szerelmi mágiában különösen elterjedt a *budūh* szó ill. kvadrát használata. Az ásatáson előkerült amulett a szót négyszer ismétli, de nem rendezi kvadrátba, és a betűk sorrendjét se cserélgeti. Mivel azonban a 4x4-es kvadrátban is négyszer írják le a mágikus szót (a betűk sorrendjét mindig megcserélve), a négyszeri ismétlés az amuletten feltehetően a kvadrát négy sorát tükrözi.

*Adonáj Cevaot Él Sáddáj*³²

A szöveg utolsó szavai héberül vannak. Az „*Adonáj Cevaot*” (Seregek Ura) és az „*Él Sáddáj*” (Mindenható Isten) bibliai szóösszetételek,³³ de egymás mellett a Bibliában nem állnak. A muszlim varázskönyvekben és amuletteken azonban gyakran találkozhatunk ezzel a formulával (legtöbbször így: „*ehje asher ehje, adonáj cevaot él sáddáj*”: vagyok, aki vagyok, a Seregek Ura, a Mindenható Isten).³⁴ A héber kifejezések, istennevek használata igen elterjedt a muszlim mágikus szövegekben, hiszen a mágikus gondolkodás az idegennek, érthetetlennek nagyobb erőt tulajdonít, mint a sajátnak és az érthetőnek. Természetesen egy mai egyiptomi falusi varázsló vagy átlagember nem értené ezen szavak jelentését, és nem ismerné fel eredetüket sem.

Harmadik lap

[1] Az irgalmas és könyörületes Isten nevében. Tőle [2] kérünk segítséget. Üdvözítse Isten urunkat, [3] Mohamedet, családját és társait, és adjon nekik békét! [4] Isten – nincs más Isten csak ő, az élő, a létező; nem [5] fogja el szendergés, se álmom; övé ami az [6] égben és ami a földön van; kicsoda [7] tudna közbenjárni előtte, hacsak nem az engedélyével? Tudja, hogy mi van [8] előttük, és mi van mögöttük, de ők nem fognak fel [9] semmit az ő tudásából, hacsak nem azt, amit ő akar. [10] Trónja átfogja az eget és a földet [11] és nem teher számára megőrzésük, mert ő magasztos [12] és hatalmas. (Korán 2:255) Nem teher számára megőrzésük mert ő [13] magasztos és hatalmas [A koránvers utolsó mondatát hétszer ismétli, a 13–20. sorokban] [21] Mert Isten a legjobb őrző, és ő a [23] legkönyörületesebb. (Korán 12:64) [23] Isten őrzi őket [24] Isten őrzi őket [25] és nem te

³² A cikkben szereplő héber szavak átírása fonetikus, nem tudományos.

³³ A Bibliában *Adonáj* helyett természetesen a tetragrammaton áll, amely azonban a zsidó vallás szerint Isten kimondhatatlan neve, így a szöveg olvasása vagy recitálása során rendszerint az *Adonáj* („Úr”) névvel helyettesítik. Az amuletten az *Adonáj* szót találjuk kibetűzve, nem a tetragrammatont.

³⁴ Pl. ZINĠĪ, S. *as-Sirr ar-rabbānī fi ‘ulūm ar-rūḥānī*. 28 (szerelmi amuletten). Lásd továbbá CANAAN 2004, 146.

vagy felettük [26] megbízott! (Korán 42:6) [A két koránverset felváltva ismétli (ötször ill. hétszer) az oldal végéig és a következő oldal első sorában. A versek között egy mágikus kvadrát látható, ami a *ḥafīz* („örző”) szó betűit variálja.]

Magyarázat

Az amulett a bevezető formulák után a Trónverssel folytatódik, mely a mágikus szövegekben talán leggyakrabban használt koránszakasz. Ezt az *āyāt al-ḥifẓ* (az őrzés versei) követik, vagyis olyan koránszakaszok, mely a ḤFZ „örizni” jelentésű ige-gyök bármilyen képzett alakját tartalmazzák. Egyes versek vagy versrészletek hétszer, ritkábban ötször ismétlődnek (a páratlan számú, általában háromszori vagy hétszeri ismétlés a ráolvasások állandó eleme). Az „örző-versek” között egy mágikus kvadrát látható, mely Isten egyik nevének (Őrző) betűit cserélgeti.

Isten egyik neve (ḥafīz) mágikus kvadrátba írva

A mágikus kvadrát olyan négyszög alakú táblázat, melynek soraiba és oszlopaiba különböző számokat írnak. A számokat összeadva vízszintesen, függőlegesen vagy átlósan ugyanazt az értéket kapjuk. Muszlim szövegekben kb. a 9. század végétől találkozhatunk mágikus kvadrátokkal. A 10. századi „Őszinteség Testvérei” (*Iḥwān aṣ-ṣafāʾ*) nagy enciklopedikus munkájában, melyben a világról való tudás tételes összefoglalását kísérelték meg, a természettudományokat tárgyaló részben, a geometriával foglalkozó értekezésben a síkidomok leírását közvetlen nyolc mágikus kvadrát ismertetése követi, azzal az indoklással, hogy a matematika aritmetikából és geometriából áll, a kvadrát pedig a kettő ötvözése.³⁵ Ahogyan az egyes síkidomok „sajátosságait” (*ḥawwāṣ*) sorra veszi (oldalal, szögek viszonya, stb.), ugyanúgy a kvadrátok leírása után is ismerteti azok „sajátosságát” (*ḥāṣṣiyya*) és „hasznát” (*manfaʿa*), mely ez esetben tisztán mágikus természetű. A nyolc kvadrátból hét számjegyekből áll, a nyolcadik azonban betűkből. A betűknek azonban számértéke is van, így az első és az utolsó kvadrát tartalmát tekintve valójában egyezik egymással, mégha formájukban el is térnek, hiszen a különbség csak az, hogy a nyolcadik betűkkel jelöli az első számértékeit. A nyolcadik kvadrát ábrája után az a megjegyzés áll, hogy „és ilyen módon készítik el azok, akik értenek a talizmánokhoz”.³⁶ Ez a kvadrát az arab ábécé első kilenc betűje (számértékük 1–9) egy 3x3-as kvadrátba írva. A számokat összeadva minden irányból 15-öt kapunk, a betűk azonban nem adnak ki semmilyen értelmes szót. A kvadrát mágikus sajátosságait (szülés könnyítése) csak röviden tárgyalja, mivel, mint a szerző megjegyzi, arról bőven van szó a

³⁵ *Raṣāʾil Iḥwān aṣ-ṣafāʾ*. I:109: „Mivel ebben az értekezésben már megmagyaráztunk neked valamennyit a síkidomok sajátosságaiból, és előtte pedig valamennyit a számok sajátosságaiból az „Aritmetikáról szóló értekezés”-ben, szeretnénk elmagyarázni valamennyit kettejük ötvözéséről: ugyanis, ha bizonyos számokat bizonyos síkidomokkal ötvözöl, abból másféle sajátosságok jönnek létre, melyeket az egyik a másik nélkül nem tud létrehozni.”

³⁶ *Ibid.* I:114

„Talizmánokról és ráolvasásokról szóló értekezés”-ben, mely az enciklopédia utolsó (és egyben leghosszabb) értekezése. Nem azért az utolsó, mintha a legkevésbé volna fontos, ellenkezőleg: amint a mágiát tárgyaló értekezés bevezetője leírja, a megelőző tudományok elsajátítása mind szükséges ahhoz, hogy a tudás keresője lépésről-lépésre haladva, az egyes fokozatokon mind feljebb jutva elérhessen odáig, hogy mágiával foglalkozhasson.³⁷ Meg kell jegyezni, hogy egyes nyugati kutatók szerint az *Iḥwān as-ṣafā'* a mágikus kvadrátokat az univerzum ábrázolásainak tekintette, értelmezésük szerint a különböző számokból álló, de végső soron minden irányból azonos értéket kiadó sorok az univerzum egységét jelképezik: „...the squares were presented as illustrations of the natural harmony of the Universe, and the accompanying text described them as small models of a harmonious Universe...”³⁸ Az enciklopédia általam használt szövegkiadásában ennek nem találtam nyomát, a kvadrátokat kísérő szöveg mágikus eszközökként mutatja be azokat, a használati utasítások is teljesen praktikusak (hogyan kell leírni, mikor, stb.), filozófiai eszmefuttatásokat egyáltalán nem tartalmaznak. Annak ellenére, hogy a kvadrátok feltételezett működési elve nyilvánvalóan neoplatonikus sajátosságokat mutat, és a számokat-betűket feltehetően az univerzum építőköveinek tekinti, véleményem szerint mégsem jelenthető ki, hogy ezt a nyolc kvadrátot a világmindenség modelljeinek szánták volna. Sokkal inkább mágikus eszközöknek tekintették őket, melyek az univerzum alapelemeinek kombinálása révén fejtik ki hatásukat.

A 12–13. századi varázskönyvekben számos kvadrát-készítési technikát találunk, például olyanokat, melyekben az Isten (vagy démon) nevének betűit a mágikus eljárás alá vett személy nevének betűivel kombinálják. A mágikus-misztikus tartalmat kifejező kvadrát készítésének egyik módja az, hogy a kvadrát első sorába Isten valamelyik nevének betűit írjuk, majd a következő sorokat úgy töltjük ki számokkal (a számok nem ismétlődhetnek), hogy a számokat összeadva minden irányból azt az értéket kapjuk, ami az istennév betűinek számértéke. Egyszerűbb kvadrátokban csak az istennév betűit cserélgetik hasonló módon (tehát ezekben a kvadrátokban a betűk=számjegyek ismétlődnek).

Az amulett 4x4-es kvadrátja ugyancsak hosszú múltra tekint vissza, mivel több leírását is megtaláljuk a *Šams al-ma'ārif*-ben, mely közli a kvadrát elkészítésének módját, és a *ḥafīz* névvel készíthető további, sokkal bonyolultabb kvadrátokat is (*Šams al-ma'ārif*, pp. 174–175, 466). A *ḥafīz* szó betűinek számértéke: 998 (ḥ=8, f=80, y=10, z=900). Az amuletten szereplő kvadrát hibás (nem minden sor ad ki

³⁷ *Ibid.* 4:283

³⁸ CAMMANN, Sch. „Islamic and Indian Magic Squares. Part I.” *History of Religions* 3 (1969) 190. A folytatásban leírja, hogy egy idő után az „univerzum-modelleket” kezdték úgy tekinteni, mint a „univerzális erővel” bírnának, „and the next step was to use them for making magic charms and talismans” (p. 199) – holott láthattuk, hogy eredeti kontextusukban is mágikus célra, talizmánként használták őket. Vagyis nem arról van szó, hogy az *Iḥwān as-ṣafā'* eredetileg tisztán elméleti, filozófikus tanításai mintegy devalválódtak volna az idők során, míg végül primitív okkultizmusba fulladtak. Ellenkezőleg, az *Iḥwān as-ṣafā'* eleve a mágikus-misztikus (okkult) tudást tartotta a tudományok csúcának, amint az az enciklopédia felépítéséből és a már említett magyarázó szövegeiből is kitűnik.

azonos számértéket), és bár az amulett írója szemlátomást megpróbálta kijavítani – hat betűt is átírt – mégsem járt sikerrel. A kvadrát betűkkel és számértékekkel helyesen így nézne ki:

Negyedik lap

ظ	ي	ف	ح
ف	ح	ظ	ي
ح	ف	ي	ظ
ي	ظ	ح	ف

900	10	80	8
80	8	900	10
8	80	10	900
10	900	8	80

[1] ...a legjobb őrző és ő a legkönyörületesebb. [2] Isten átfogja őket hátulról. [3] Ez dicsőséges Korán egy jól őrzött [4] táblán. (Korán 85:20–22) [Ez a korán-szakasz ismétlődik hétszer a 2.–14. sorban, bár az amulett írója kétszer is téved a másolás során, és kihagy szavakat.] [14] Az irgalmas és könyörületes Isten nevében! [15] Mondd: Ó, az Isten egyetlen! Isten az örökkévaló! [16] Nem szül és nem születik, és nincsen hozzá fogható semmi! (Korán 112:1–4) [17] Az irgalmas és könyörületes Isten nevében! Mondd: [18] Menedéket keresek a hajnalhasadás Uránál, annak a gonoszságától, amit teremtett, [19] és a sötétségtől, mikor mindent elborít, és azoknak a gonoszságától, [20] akik csomókra fújnak, és az irigyek gonoszságától, [21] mikor irigykednek. (Korán 113:1–5) Az irgalmas és könyörületes Isten nevében! [22] Mondd: Menedéket keresek az emberek Uránál, az emberek királyánál, [23] az emberek Istenénél a suttogó, a rejtőzködő gonoszságától, aki [24] suttog az emberek szívébe a dzsinnek [25] és az emberek közül. (Korán 114:1–6) ...őrzőként minden lázadó sátán ellen. (Korán 37:7) [26] ...és őrzőként, ez a hatalmas, a mindentudó határozata. (Korán 41:12) ...és megőriztük őket minden átkozott sátántól (Korán 15:17) [28] Mi küldtük le az üzenetet, és mi vagyunk azok, akik megőrzik azt. (Korán 15:9) [29] Mi küldtük le az üzenetet, és mi vagyunk azok, akik megőrzik azt. (Korán 15:9) ...van nálunk egy írás, ami megőriz (50:4) [30] Egy lélek sincs, aminek ne volna őrzője. (Korán 86:4) ...őrzőként, [31] ez a hatalmas, a mindentudó határozata. (Korán 41:12) Mi küldtük le az üzenetet, [33] és mi vagyunk azok, akik megőrzik azt. (Korán 15:9) Isten őrzi őket [34] és nem te vagy felettük megbízott! (Korán 42:6) Isten átfogja őket [35] hátulról. Ez dicsőséges Korán [36] egy jól őrzött táblán. (Korán 85:20–22) Üdvöztse Isten urunkat, [37] Mohamedet, családját és társait, és adjon nekik békét! [38] [mágikus jelek]

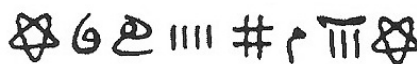
Magyarázat

Menedékkérő koránversek

A Korán utolsó két szúrája, melyek a „Menedéket keresek...” kifejezéssel kezdődnek, menedékkérő verseknek szokás nevezni. A koránkommentárok különböző hagyományokat idéznek, melyek szerint maga Mohamed is ellenvarázslatként használta ezeket a szúrákat az ellene ármánykodó zsidó szolgája ellen, aki tizenegy varázscsomót kötött egy kötéltre, majd elrejtette azt egy kútban, és ezzel a mágikus praktikával megbetegítette Mohamedet. Isten azonban elküldte Mohamedhez Gábrriel arkangyalt, aki megtanította neki ezt a két szúrárt – melyek összesen tizenegy versből állnak – és mikor Mohamed recitálta a szöveget, minden egyes vers elhangzása után felbomlott egy a varázscsomókból, így hatástalanítva a zsidó szolga rontó varázslatát.³⁹

Mágikus jelek

Az oldal alján látható mágikus jelsorozat „Salamon hét pecsétje” néven ismert. Bár ez az elnevezés nem található meg a *Šams al-ma'ārif*-ban, a jelsorozat azonban igen.

A *Šams* szerint ezek a jelek írják le Isten rejtett nevét. Būnī egy teljes fejezetet szánt a jelek magyarázatának, azonban a jelek olvasatát, vagyis a név kiejtését nem közölte: „Elmagyarázok neked valami keveset ezekről a jelekről, hogy megértsd kiválóságukat és áldásosságukat: három könyvből származnak, a Tórából, az Evangéliumokból és a Koránból, de hogy arabul hogyan kell kiejteni őket, azt kizárólag csak a misztikus tudással bírók (*ārif*) tudják, akik ezt a tudást szóban, mesterről tanítványra hagyományozzák.”⁴⁰ Az *ārif* szúfi terminus, a misztikus tudás vagy megtapasztalás (*ma'rifa*) birtokosát jelöli. Ez a szóhasználat, valamint a rejtett tudás átadásának intim módja (szóban, mesterről tanítványra) nyilvánvalóan szúfi hatást mutat, hiszen a szúfi mester is személyre szólóan, sűgva hagyományoz istenneveket a tanítványának, abból a célból, hogy azt a magányos *dikr*⁴¹ során ismételgesse. Būnī idéz egy hosszú, 'Alī-nak tulajdonított verset is, mely más istennevek mellett ezeket a mágikus jeleket is leírja, az egyes jeleket vagy piktogramként (pl. létra, ujjak), vagy arab betűkként értelmezve (*bā'*, *mīm*, *wāw*). A jelek között szereplő csillag a különböző kéziratokban vagy ötágú, vagy hatágú; az amuletten ötágú. Az ásatáson előkerült amulett abban tér el a *Šams* különböző kézírataiban található ábrázolásoktól, hogy azokban általában egy csillag szerepel a jelek között, míg a vizsgált amulett első és utolsó jele is egy-egy csillag (az amuletten tehát nyolc jel látható). Meg kell jegyezni azonban, hogy a *Šams*-ban idézett vers szövege szerint a jelsorozat egy ötágú csillaggal kezdődik,

³⁹ Ġalāl ad-Dīn as-Suyūṭī: *ad-Durr al-manṭūr fī t-tafsīr al-ma'tūr*. 6 vols. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya. 1990. 6:716–717

⁴⁰ CORDERO 2009, 186; vö. Būnī, *Šams al-ma'ārif*: 91.

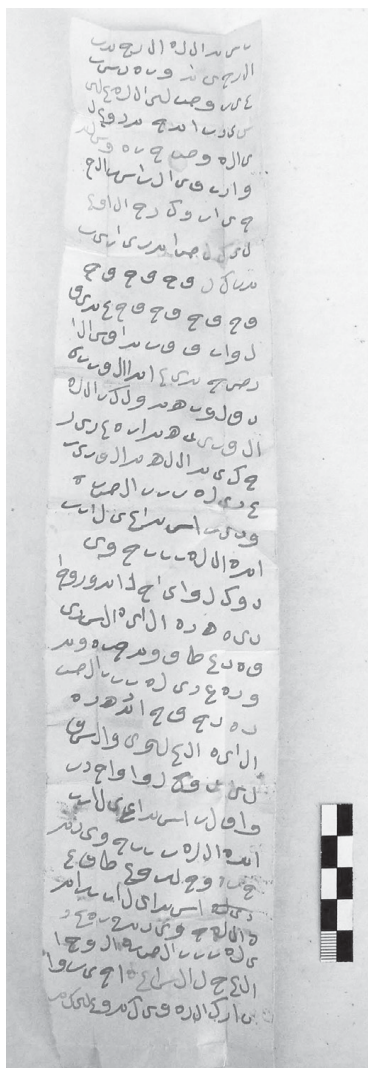
⁴¹ A *dikr* tipikus szúfi szertartás, mely során egyedül vagy csoportban Isten neveit ismételgetik addig, amíg a résztvevők vallási ekstázisba nem kerülnek.

és ugyanazzal végződik: „a vége ugyanaz, mint a kezdete, ötágú pecsét [=csillag]” – éppen úgy, mint az amuletten.⁴² A jelsorozat különben úgy hét, mint nyolc jellel, pentagrammal és hexagrammal is gyakran fordul elő amuletteken.⁴³

Átírás

A könnyebb olvashatóság kedvéért a szöveget tagoltam, a betűket diakritikus pontokkal láttam el.

[Első lap]

- 1 بسم الله الرحمن
- 2 الرحيم وبه نست
- 3 عين وصلی الله على
- 4 سيدنا محمد وعل
- 5 ی اله وصحبه وسلم
- 6 واذن في الناس بالبح
- 7 ج ياتوك رجالا وع
- 8 لی كل ضامر ياتين
- 9 من كل فج فجج فجج
- 10 فجج فجج فجج عميق
- 11 لو انفتحت ما في الا
- 12 رض جميعا ما الفت بي
- 13 ن قلوبهم ولكن الله
- 14 الف بينهم انه عزيز
- 15 حكيم اللهم الف بين
- 16 عديلة بنت الضرة
- 17 وبين اسماعيل ابن
- 18 امة الله بنت حوى
- 19 توكلوا يا خدام وروحا
- 20 نية هذه الاية الشري
- 21 فة بعطف ومحبة وم
- 22 ودة عديلة بنت الض
- 23 رة بحق حامل هذه
- 24 الاية العلوى والسف
- 25 لی توكلوا واجذب
- 26 واقلب اسماعيل ابن
- 27 امة الله بنت حوى بم
- 28 حبة وجلب وعطف ع
- 29 ديلة اسماعيل⁴⁴ ابن ام
- 30 ة الله حوى بمحبة عد
- 31 يلة بنت الضرة الوحا
- 32 العجل الساعة اجيبوا
- 33 بارك الله فيكم وعليكم

4. kép. Első lap

⁴² Būnī, *Šams al-ma'arif*: 90; Cordero 2009, 185.

⁴³ Canaan 2004, 169-170; Porter, V. „Islamic Seals: Magical or Practical?” in In: Savage-Smith, E. (ed.), *Magic and Divination in Early Islam*. Aldershot: Ashgate 2004. 198, 200. A jelsorozat esetleges ékírásos előzményéről lásd Winkler, H. A. *Siegel und Charaktere in der Mohammedanischen Zauverei*. Graz: Geheimes Wissen. 2006 (az 1930-as kiadás reprintje). 214.

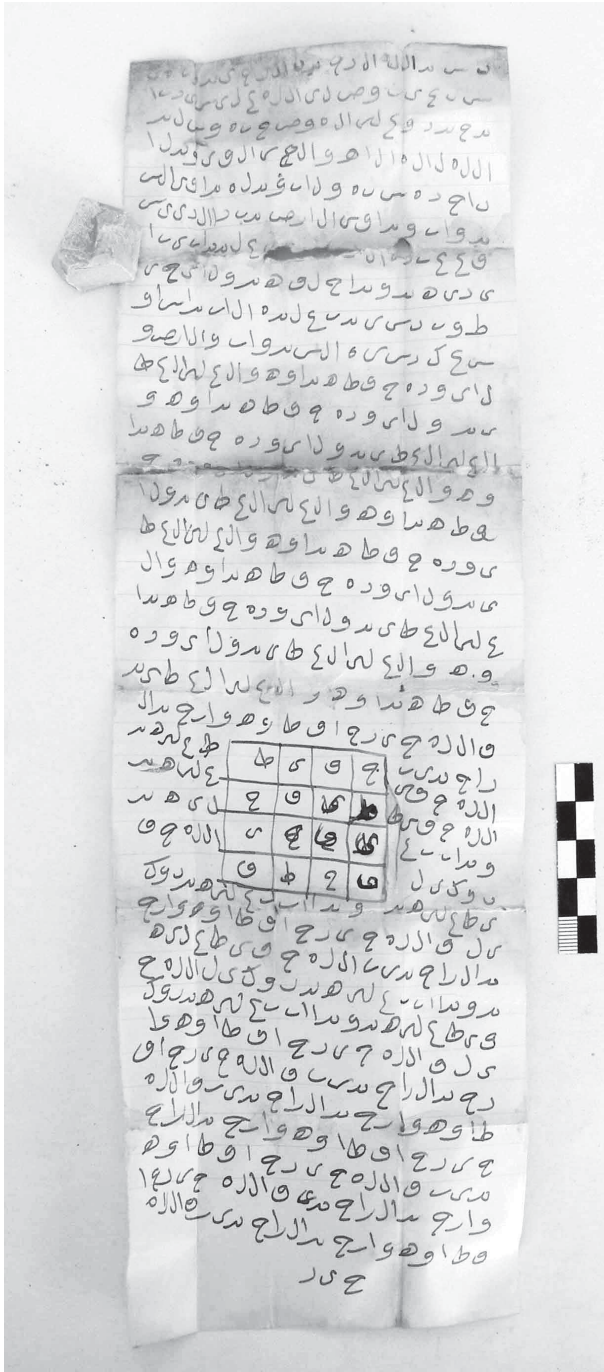
[Második lap]

- 1 بسم الله الرحمن الرحيم
- 2 يم وبه نستعين وص
- 3 لى الله على سيدنا م
- 4 حمد وعلى اله وصح
- 5 به وسلم الله لا له⁴⁵
- 6 الا هو الحي القيوم
- 7 م لا تاخذه سنة ولا نو
- 8 م له ما في السموات و
- 9 ما في الارض من ذا الذي
- 10 يشفع عنده الا باذنه
- 11 يعلم ما بين ايديهم
- 12 وما خلفهم ولا يحي
- 13 طون بشيء من علمه الا
- 14 محبوبهم⁴⁶ كحب
- 15 الله والذين امنوا
- 16 اشد حبا لله اللهم
- 17 اجعل محبة عديلة
- 18 في قلب اسماعيل
- 19 ابن حوى حتى لا ي
- 20 نام ولا ياكل⁴⁷ ولا
- 21 يش⁴⁸ ولا يشرب ولا ي
- 22 نام ولا يهن⁴⁹ له منام
- 23 دح و ب دوح ب دوح
- 24 ب دوح ب دوح ابو
- 25 ناي اصباوت ال
- 26 شدايي

5. kép. Második lap

44 Sic. Helyesen اسماعيل.
 45 Sic. Helyesen لا اله.
 46 Sic. Helyesen يحبونهم.
 47 Dittográfia.
 48 Dittográfia.
 49 Sic. Helyesen يهنأ.

[Harmadik lap]

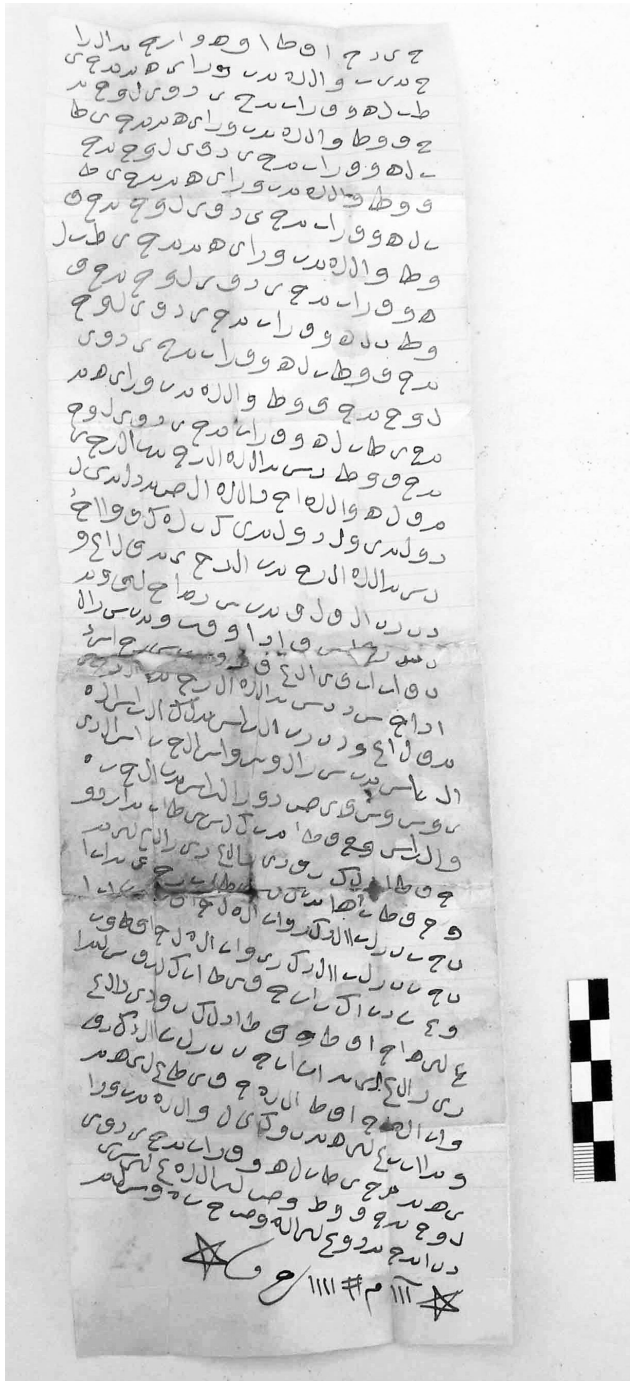

- 1 بسم الله الرحمن الرحيم وبه ن
- 2 ستعين وصلى الله على سيدنا
- 3 محمد وعلى اله وصحبه وسلم
- 4 الله لا له⁵⁰ الا هو الحي القيوم لا
- 5 تاخذه سنة ولا نوم له ما في الس
- 6 موات وما في الارض من ذا الذي يش
- 7 فع عنده الا باذنه يعلم ما بين ا
- 8 يديهم وما خلفهم ولا يحي
- 9 طون بشيء من علمه الا بما شاء و
- 10 سع كرسيه السموات والارض و
- 11 لا يتوده حفظهما وهو العلي العظ
- 12 يم ولا يتوده حفظهما وهو
- 13 العلي العظيم ولا يتوده حفظهما
- 14 وهو العلي العظيم ولا يتوده ح
- 15 فظهما وهو العلي العظيم ولا
- 16 يتوده حفظهما وهو العلي العظ
- 17 يم ولا يتوده حفظهما وهو ال
- 18 علي العظيم ولا يتوده حفظهما
- 19 وهو العلي العظيم ولا يتوده
- 20 حفظهما وهو العلي العظيم
- 21 فانه خير حافظ⁵¹ وهو ارحم ال
- 22 راحمين
- 23 الله حفي [ح][ف][اي][ظ] ظ عليهم
- 24 الله حفيظ [اي][ظ][ح][ف] عليهم
- 25 وما نت⁵² ع [ظ][اي][ف][ح] ليهم
- 26 بوكيل [ف][ح][ظ][اي] الله حف
- 27 يظ عليهم وما انت عليهم بوك
- 28 يل والله خير حافظا وهو ارح
- 29 م الراحمين الله حفيظ عليه
- 30 م وما انت عليهم بوكيل الله ح
- 31 فيظ عليهم وما انت عليهم بوك
- 32 يل والله خير حافظا وهو ا
- 33 رحم الراحمين والله خير حاف
- 34 ظا وهو ارحم الراحمين والله
- 35 خير حافظا وهو ارحم الراح
- 36 مين والله خير حافظا وه
- 37 و ارحم الراحمين والله خير حا
- 38 فظا وهو ارحم الراحمين والله
- 39 خير

6. kép. Harmadik lap

⁵⁰ Sic. Helyesen الله.
⁵¹ Sic. Helyesen حافظا.
⁵² Sic. Helyesen وما انت.

[Negyedik lap]

7. kép. Negyedik lap

- 1 خیر حافظا وهو ارحم الرا
- 2 حمین والله من ورائهم محي
- 3 ط بل هو قران مجید فی لوح م
- 4 محفوظ والله من ورائهم محیط
- 5 بل هو قران مجید فی لوح مح
- 6 فوظ والله من ورائهم محیط
- 7 بل هو قران مجید فی لوح محف
- 8 وظ والله من ورائهم محیط بل
- 9 هو قران مجید فی لوح محف
- 10 وظ بل هو قران مجید فی لوح
- 11 محفوظ بل هو قران مجید فی
- 12 لوح محفوظ والله من ورائهم
- 13 محیط بل هو قران مجید فی لوح
- 14 محفوظ بسم الله الرحمن الرحی
- 15 م قل هو الله احد الله الصمد لم یل
- 16 د ولم یولد ولم یکن له کفوا اح
- 17 د بسم الله الرحمن الرحیم قل اعو
- 18 ذ برب الفلق من شر ما خلق وم
- 19 ن شر غاسق اذا وقب ومن شر ال
- 20 نفاتات فی العقد ومن شر حاسد
- 21 اذا حسد بسم الله الرحمن الرحی
- 22 م قل اعوذ برب الناس ملک الناس الہ
- 23 الناس من شر الوسواس الخناس الذی
- 24 یوسوس فی صدور الناس من الجنۃ
- 25 والناس وحفظا من کل شیطان مارد و
- 26 حفظا ذلک تقدیر العزیز العلیم
- 27 وحفظناها من کل شیطان رجیم انا
- 28 نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون انا
- 29 نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون
- 30 وعندنا کتاب حفیظ ان کل نفس لما
- 31 علیها حافظ حافظ ذلک تقدیر الع
- 32 زیز العلیم انا نحن نزلنا الذکر و
- 33 انا له لحافظ⁵³ الله حفیظ علیهم
- 34 وما انت علیهم بوکیل والله من ورا
- 35 یهم محیط بل هو قران مجید فی
- 36 لوح محفوظ وصلى الله على سى
- 37 دنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم
- 38 [mágikus jelek]

⁵³ Sic. Helyesen لحافظون.

Absztrakt

A Thébai Nekropolisz óegyiptomi sírjait évszázadokkal ezelőtt arab törzsek vették birtokukba. Kezdetben csak a sírokat használták lakóhelyként, majd vályogépítményeket emeltek a sírok elé és fölé, míg végül a temetőkörzet sajátos szerkezetű muszlim településsé alakult át, melynek lakossága ezer szállal kötődött a régészeti lelőhelyhez, abban és abból élt. Mindez zavarta a feltárási munkákat egyfelől, a turizmust másfelől, ezért az Egyiptomi Régészeti Hatóság döntését követően a települést lerombolták, a lakosságot kitelepítették. Ledózerolt házaik törmeléke, személyes és használati tárgyaik összekeveredtek az óegyiptomi emlékekkel, modern leletek tömegével töltvén meg az ókori sírokat.

A modern leletek egy része olyan személyes tárgyakat tartalmaz, melyek nehezen hozzáférhetőek európai kutatók számára. Ilyenek mindenekelőtt az amulettek és más mágikus eszközök, melyek bár nagyon elterjedtek az egyiptomi parasztság körében, használatukat titkolni igyekeznek. A cikk egy különösen érdekes, négy lapból álló amulett szövegét értelmezi, visszavezetve azt középkori forrásokra.

Kulcsszavak

arab mágia, szúfi miszticizmus, amulett, mágikus kvadrát, egyiptomi folklór, Felső-Egyiptom, Théba nyugati partja, népi hiedelmek

Abstract

'Put her love in his heart, so that he could neither sleep, neither eat, nor drink!' *An Arabic love charm found at the Theban necropolis.*

The article discusses a modern Arabic amulet found in a shaft tomb in the excavation area of TT 184. In modern times the Theban necropolis was inhabited by clans who occupied the tombs and built mud-brick houses over them. The houses were demolished by the Egyptian Archaeological Authorities, and their inhabitants were moved to a nearby settlement. The debris of their demolished houses mingled with Ancient Egyptian remains, just as their inhabitants used to live in intrinsic connection with the tombs of the necropolis. The ethnographic research of this coexistence is still very incomplete. Modern findings can certainly shed light on the culture of this community that mostly disappeared.

The peculiarity of the amulet under discussion is that it employs a great variety of magical devices that can be traced back to medieval sources and parallels. It is a good example of the conservative nature of magical tradition that preserves and applies methods and formulae whose origin has become obliterated, like words in Hebrew that this amulet contains.

Keywords

Arabic magic, Sufi mysticism, Amulet, Magic square, Egyptian folklore, Upper Egypt, Theban West Bank, popular beliefs